

5. Починюк Ю. (2015). Українська експериментальна поезія кінця ХХ – початку ХХІ століття: текст, контекст, інтертекст : монографія. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 216 с.

6. Сорока М. (1997). Зорова поезія в українській літературі кінця ХVІ–ХVІІІ ст. : монографія. Київ : Голов. спеціаліз. ред. літ. мовами нац. меншин України, 208 с.

7. Сорока М. (1997). Зорова поезія. *ЕСУ: Енциклопедія сучасної України* : офіційний вебсайт. URL: <https://esu.com.ua/article-17118>.

8. Сорока М. Зорові поезії. Едмонтон : [без вид.], . 92 с.

9. Харамурза Д.В. (2020). Літературно-художні часописи України 1990–2020 рр. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Т. 31 (70). № 2. Ч. 4. С. 150–157.

Батієвська Т.,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В.Г. Короленка;

Бабенко В.,

старший викладач,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В.Г. Короленка
(м. Полтава)

ПЕЙЗАЖНИЙ ЖИВОПИС

У ЗМІСТІ УРОКІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Пейзажний живопис – це зображення природи за допомогою основного виражального засобу – кольору. Живопис може виховувати: створювати смак, можна сказати «погляд» сучасних художників і художників взагалі [1]. Тобто митець в процесі зображення пейзажу, створює художній образ, який є відображенням його почуттів, емоцій, думок.

У ході розгляду педагогічного досвіду вивчення пейзажного живопису було проаналізовано програму з образотворчого мистецтва та розглянуто підручники з образотворчого мистецтва, рекомендовані Міністерством освіти і науки України: «Образотворче мистецтво» 5 клас, автори О. Калініченко, Л. Масол, «Образотворче мистецтво» 5 клас, автори С. Железняк, О. Ламонова, «Образотворче мистецтво» 5 клас, автори Е. Белкіна,

А. Поліщук, Л. Фесенко, «Образотворче мистецтво» 6 клас, автори
О. Калініченко, Л. Масол, «Образотворче мистецтво» 6 клас, автори
С. Железняк, О. Ламонова, «Мистецтво» (інтегрований курс) 6 клас, автора
Л. Масол.

Відповідно до календарно-тематичного планування уроків образотворчого мистецтва для 5 класів авторів С. Железняк та О. Ламонової у розділі №1 «Графіка», у темі 10 відбувається знайомство учнів з перспективою. У розділі №2 «Живопис» учні безпосередньо знайомляться з основним виражальним засобом живопису – кольором. Засвоюють поняття «колірний спектр», «контраст.колірний відтінок», «колорит. локальний колір», «повітряна перспектива». Передбачене виконання практичного завдання: виконання пейзажної композиції за враженням (акварельними фарбами). У розділі №3 «Скульптура і декоративно-ужиткове мистецтво» та розділі №4 «Поєднання різних видів мистецтв» не передбачені завдання, пов'язані з вивченням теми «Живописний пейзаж».

Відповідно до календарно-тематичного планування уроків образотворчого мистецтва для 6 класів авторів С. Железняк та О. Ламонової для вивчення живописного пейзажу відведений розділ 1 «Анімалістика. Пейзаж». У розділі представлені такі теми стосовно пейзажу: «Пейзаж. Історія пейзажу. Розвиток пейзажного жанру в Україні і світі. Етапи роботи над пейзажем», «Настрій у пейзажі. Спокійні і динамічні пейзажі. Поділ пейзажів за тематикою. Напрямки пейзажів», «Спостережна перспектива. Закони перспективи». Відповідно до цих тем представлені наступні завдання: створення замальовки зимового пейзажу та виконання пейзажної замальовки.

У календарно-тематичному плануванні уроків образотворчого мистецтва для 7 класу авторів Т. Рубля, І. Рубля передбачено багато різних за тематикою завдань, таких як вивчення оптичних властивостей кольору: віддалення, наближення та відповідно до цього створення осіннього пейзажу, вивчення повітряної перспективи, малювання архітектурних форм, створення композиції за уявою «Вулиця рідного міста», створення сюжетної композиції

«Вулиця середньовічного міста», поглиблення знань з історії мистецтва в ракурсі вивчення таких жанрів, як «Натюрморт», «Портрет», «Пейзаж», виконання підсумкової сюжетної композиції «Місто майбутнього» та інші.

Також ми проаналізували підручники з образотворчого мистецтва. Аналізуючи підручник «Образотворче мистецтво» 5 клас, авторів О. Калініченко, Л. Масол, ми вивчали чи висвітлюється тема «Живописний пейзаж полтавських художників» у ньому [4]. Тому можна сказати, що тема пейзажу зазначається у «Етапі 2. Події 9» Кольорові простори Всесвіту», але далеко не повністю. Подається лише визначення пейзажу, трохи згадується про повітряну перспективу. У «Етапі 2. Подія 10» декілька слів говориться про кольорову гаму, контраст та нижче подаються репродукції живописних картин маловідомих авторів Т. Полуектова «Зимовий пейзаж» та М. Морсковатих «Вечір на річці», виконані в холодній кольоровій гамі. Загалом можна сказати, що поданий ілюстративний матеріал не розкриває тему та не відповідає віковим особливостям учнів. Ілюстрації не відображають кращих зразків класичних українських художників-пейзажистів, а тим паче не згадуються полтавські майстри.

У підручнику «Образотворче мистецтво» 5 клас авторів С. Железняк, О. Ламонової, розділ 2, як і у підручнику «Образотворче мистецтво» 5 клас, авторів О. Калініченко, Л. Масол тема пейзажу згадується лише поверхово в контексті живопису [4], чітко та зрозуміло розповідається про техніки живопису, методи роботи аквареллю, розкривається поняття «повітряної перспективи» та її основних законів у дужу зрозумілій формі. Подаються поради, з чого краще починати малювати пейзаж. Щодо ілюстративного ряду, то живописні пейзажі не подаються взагалі, тільки окремі елементи пейзажу, а саме дерева, квіти, виконані учнями. Тому годі й мову вести про живописні пейзажі полтавських художників .

Далі перейдемо до розгляду підручника «Образотворче мистецтво» для 5 класу авторів Е. Белкіної, А. Поліщук, Л. Фесенко [1]. Одразу можна зазначити, що конкретна тема для вивчення пейзажу відсутня. Мова про

пейзаж ведеться в контексті теми «Живопис», яка передбачається вивченням відповідно до чинної програми з образотворчого мистецтва. У Розділі 1 «Мова образотворчого мистецтва» в темі «Образ і мова» говориться про колорит картин, а саме теплу та холодну кольорову гаму, а також на прикладі вправи подається значення повітряної перспективи. Автори розповідають про композиційний центр і показують його на прикладі картин художників М. Волошина та В. Іванова. Назви репродукцій картин не вказані. У цьому ж розділі в темі «Образ і форма» згадуються основні та доповняльні кольори, а також пояснюється значення контрасту та нюансу у живописній картині за допомогою репродукцій картин Д. Добровольського «Вечір на морі» та В. Пузиркова «Золотистий ранок». Але як ми бачимо, і у цьому підручнику не включені репродукції картин полтавських художників-пейзажистів.

Як відомо, жанри живопису, в тому числі і пейзаж детально вивчаються у 6 класі. З цією метою було проаналізовано підручники «Образотворче мистецтво» 6 клас авторів О. Калініченко, Л. Масол та «Образотворче мистецтво» 6 клас, авторів С. Железняк, О. Ламонова [3; 4]. У підручнику «Образотворче мистецтво» 6 клас авторів О. Калініченко, Л. Масол відведений цілий розділ темі «Пейзаж». Тема 4 «Широкі простори» знайомить нас з поняттям «пейзаж», повітряною перспективою та її сутністю, кольоровою гамою. Автори розповідають про кольорову гаму літніх пейзажів, про теплі відтінки зеленого кольору на передньому плані та про холодні на дальньому. Знайомлять нас с художником М. Глущенком, його біографією та творами. Ілюстративний матеріал, представлений у цій темі: А. Мартін «Зелена долина», С. Шишко «Осінь. Голосієво», О. Шовкуненко «Осінь», М. Глущенко «Ріка в Карпатах», «Березневий ранок», «Пейзаж з деревом», І. Левітан «Літо», К. Моне «Пейзаж у Пор-Вілле». Як ми можемо бачити, що на відміну від підручника «Образотворче мистецтво» 5 клас авторів О. Калініченко, Л. Масол у цьому вже вміщені репродукції картин українських художників-пейзажистів. Далі йде Тема 5 «Гірський пейзаж» в якій більш детально наголошується на законах повітряної перспективи та на

правильній композиції, а також розглядається колорит картини. Для наочності представлені репродукції картин закарпатських художників-пейзажистів А. Кашшая «Рання весна», Й. Бокшая «Шауль» та З. Шолтеса «Гірська річка», а також М. Сар'яна «Гори», К.Фрідріха «Крейдові гори на острові Рюген», В. Ван Гога «Лука в горах Ле-Ма с-де-Сен-Поль». У темі 6 «Морська далечінь» автори підручника знайомлять нас з морським пейзажем (мариною), його композицією та особливостями, а також з об'єктами, характерними для нього. Ілюстративний ряд: роботи І. Айвазовського, Б. Пікерінга, М. Глуценка, В. Троїцького, М. Демця. Тема 7 «Міста і села в пейзажі» роз'яснює що таке сільський, міський пейзаж, дає його різновиди, а також знайомить нас з лінійною перспективою. Вміщені картини іноземних та деяких українських художників. Загалом можемо підсумувати, що репродукції картин полтавських майстрів пейзажу не представлені у цьому підручнику.

В підручнику «Образотворче мистецтво» для 6 класу авторів С. Железняк, О. Ламонової відповідно до змісту у Розділі 1 «Анімалістика. Пейзаж» в темі 10 «Пейзаж. Історія пейзажу» наведена історична довідка про виникнення пейзажу як самостійного жанру, подана класифікація пейзажу, але досить не повна [3]. В темі згадуються кращі українські майстри пейзажного живопису другої половини ХІХ – початку ХХ століття: С. Васильківський, П. Левченко, В. Орловський та їх продовжувачі Й. Бокшай, Т. Яблонська та С. Шишко. Ілюстративний ряд до теми представлений репродукціями робіт М. Дерегуса «Повінь», К. Хокусая «Червона Фудзі», Лі Ци Лонга «Краєвид», С. Васильківського «Перед грозою». В кінці теми наведені історичні відомості про українських пейзажистів А. Куїнджі та І. Айвазовського – майстрів морського пейзажу та наведені репродукції їхніх картин, зокрема «Ефект заходу сонця» А. Куїнджі, «Море. Коктебель», «Корабельна аварія» І. Айвазовського. В темі 11. «Настрій у пейзажі» висвітлене поняття «пейзажу-настрою» та наведені його особливості. Подана класифікація пейзажів за тематикою та за напрямками.

Найявний ілюстративний ряд, представлений картинами В. Орловського «Захід над річкою», «Краєвид в Україні», І. Шишкіна «На півночі дикій», І. Бокшая «Гірський пейзаж», С. Шишка «На Хрещатику». В темі 12 подається лінійна перспектива у зображенні міських пейзажів. Можна відзначити, що у підручнику «Образотворче мистецтво» 6 клас, авторів С. Железняк, О. Ламонової у розділі «Пейзаж» представлені кращі роботи українських класиків пейзажистів, що сприяє посиленню інтересу учнів до вітчизняної культури, до усвідомлення необхідності збереження традицій в образотворчому мистецтві. Але, на жаль, зразки робіт полтавських художників-пейзажистів не вміщені до перегляду і у цьому підручнику.

За підручником «Мистецтво» (інтегрований курс) 6 клас автора Л. Масол відповідно до змісту в розділі 2 в підрозділі «пасторальні настрої» висвітлюється тема пейзажу. Дається пояснення терміну «пейзаж», короткі відомості про історію пейзажу, розкрито види пейзажного жанру. Виокремлено тему «Пейзаж у живописі», де пояснюється важливість повітряної та лінійної перспективи та правила їх відтворення на площині. Також розповідається про особливості зображення пейзажів в залежності від пори року. Наочність у цьому підрозділі представлена творчістю К. Моне, К. Богаєвського, А. Кашшая, П. Паніні, Й. Бокшая, М. Глуценка, І. Левітана, Т. Шевченка, О. Сластіона, С. Шишка, І. Айвазовського та ін. Маємо зробити сумні висновки, що й в інтегрованому курсі «Мистецтво» Л. Масол не можна зустріти репродукції творів полтавських пейзажистів.

Аналіз педагогічного досвіду вивчення пейзажного живопису полтавських художників показав, що у календарно-тематичному плануванні представлені теми, пов'язані з вивченням пейзажного живопису, тобто основних знань, не згадуючи про творчість полтавських художників. У більшості підручників представлені кращі роботи українських класиків пейзажистів, що сприяє посиленню інтересу учнів до вітчизняної культури, до усвідомлення необхідності збереження традицій в образотворчому мистецтві. Але, на жаль, зразки робіт полтавських майстрів пейзажного живопису не

вміщені для перегляду у жодному підручнику. Незважаючи на це, деякі вчителі образотворчого мистецтва ознайомлюють учнів з репродукціями творів полтавських художників-пейзажистів, а саме з творчість Григорія Мясоедова, Миколи Ярошенка, Марини Рожнятовської, Павла Волика тощо.

Список використаної літератури

1. Белкіна Е.В. Поліщук А.А., Фесенко Л.В. (2005). Образотворче мистецтво: підруч. для 5 кл. загальноосвіт. шк. К.: Промінь. 207, с. 4
2. Железняк С.М., Ламонова О.В. (2013). Образотворче мистецтво: підруч. для 5-го кл. загальноосвіт. навч. закл. К.: Генеза, 176, с. 14
3. Железняк С.М., Ламонова О.В. (2014). Образотворче мистецтво: підруч. для 6-го кл. загальноосвіт. навч. закл. К.: Генеза. 192, с. 15
4. Калініченко О.В., Масол Л.М. (2013). Образотворче мистецтво : підручник для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл. Харків : Сиція. 224, с. 19
5. Масол Л.М. (2013). Мистецтво (інтегрований курс): підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл. К.: Видавництво «Світоч». 240, с. 25

Белкіна О.,
здобувач вищої освіти,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В.Г. Короленка
(м. Полтав)

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ГРАФІКИ

Графіка – один із видів мистецтва, близький до живопису з погляду змісту та форми, але має власні художні можливості. В статті особливу увагу приділено характеристиці розвитку графічного мистецтва України.

Розвиток мистецтва української графіки бере свій початок з глибини віків. Поява рукописної книги в Київській Русі в XI–XII ст. дала плідний ґрунт для розвитку графіки. Художники Київської Русі в XI–XII ст. оздоблювали книги орнаментальними заставками, вигадливими заголовними літерами, сторінковими ілюстраціями (мініатюрами), а також численними дрібними малюнками по боках сторінок. Найдавнішими витворами книжкової графіки, що збереглися до нашого часу, є книги XI–XII ст.: «Остромирове Євангеліє» (1056–1057), «Ізборник Святослава» (1073), «Трірський псалтир» (або «Кодекс